

Tűnődés mérföldkövek árnyékában

(Életút)

1939. szeptember 8-án, hajnali 4⁰⁰-kor megkondult Szegeden a Fogadalmi templom harangja. Mögötte laktunk a híres Hungária-házban. Anyámat az egyébként megszokott hajnali zengés hirtelen félálomba hozta, s az agy tudatalatti sötétkamrájában egy kép vetült elé: a Fogadalmi templom két tornya közét egy villám ívelte át, s fölötte írás: Das ist mein Lebensraum. A harang folytatódó, erős zengése közepette ekkor kezdődtek tolófájásai. Összekapták magukat nagyanyámmal, átmentek gyalog a klinikára, este fél 10.00-kor megszülettem. Az álom nem a családi mitológia színezett terméke, megvan a magnófelvétel, melyen anyám mesélte. Számára egyetlen gyermeke születése miatt volt jelentős, számomra talán a sorsom meghatározó szimbólumaként.

Apám a fronton volt. Újságíró foglalkozása ellenére nem haditudósítóként vonultatták be, hanem karpaszományosként az utászokhoz. Anyám apja, Zucker Simon zeneiskolai zongoratanár. Szudétanémet származású zsidó, Liszt Ferenc tanítványa volt egy ideig. Szegedre jöttek, maguk mögött hagyva a nagyszámú német rokonságot Berlinben, Teplitz-Schönauban, egyebütt. Javárészt orvosok, ügyvédek, értelmiségiek. Anyám elbeszéléseiből tudok róluk. A náci téboly mindnyájukat kiirtotta.

Anyai nagyanyám, Szatmári Erzsébet Hódmezővásárhelyen született, a Macelka-Popomándi birtokon volt libapásztor lányka. Elvégezte az elemi iskola alsóbb osztályait. Írni, olvasni, számolni megtanult, de tovább nem vihette, megmaradt azonban benne a tanulásvágy. Nekem szóló, levélbeli intelmeit tartalmazó írásait, ha néha könnybelábadó szemmel nézem, megdöbben betűinek kiírt, egyenletes szépsége. Különleges, csodálatos egyéniség volt. Beállt cselédnek a zsidó zenetanárhoz, ebből házasság, abból három gyermek lett: „Három a kislány”. A legidő-

sebb Zucker Hilda. A numerus clausus miatt itt nem mehetett a Zeneakadémiára, így Berlinbe költözött, az akkor még élő rokonnál lakott és ott járt a Zeneakadémiára, majd visszajött, és végül a budapesti Zeneakadémián szerezte meg a diplomáját. A háború után a szegedi Zenekonzervatóriumban volt zongoratanár, majd az új létesítményként megnyíló szegedi zeneiskolának igazgatója lett. Feladatát mély hivatástudattal és áldozatkész szeretettel látta el, nem mint állást, hanem mint küldetést.

Anyám másik nővére, Zucker Irma híres szépség volt. A Hungária-ház előtt sok éjszaka se reglettek a szerenádokat adó lovagok. Nagy mulatozások színhelye volt a háromszobás, amúgy kispolgári lakás. Gyakori vendég volt itt Mezey Mária, aki akkor még csak a baráti körhöz tartozott, neve később vált ismertté. Néhány fénykép őrzi ezen esték emlékét. A fiatallánykori családi otthon világa hirtelen megszűnt, nagyapám 1927-ben meghalt. A legkisebb lányra, Zucker Margitra is (ő az édesanyám) kemény idők következtek. Ekkor a Felsőkereskedelmibe járt, nem nagy szorgalommal. Érettségiig nem jutott el, a körülmények kenyérkeresetre kényszerítették. 15 éves korára megtanult gép- és gyorsírní(!) és felvételt nyert egy híres szegedi ügyvéd irodájába. Precíz, lelkiismeretes, megbízható munkaerő volt, a szegedi „sztárügyvédek”, Rózsa Pál, Szívessy Lehel különmunkákkal bízták meg, s ha nem is fizették túl, mindenkor szeretettel és megbecsüléssel emlékezett vissza rájuk. Rózsa Pál is deportálásban pusztult el...

Apai nagyapám, Kalmár Géza a magyarságát, a XIX. századi nevelést zsigereiben hordó és azt képviselő szigorú tanárember. Az I. világháború olasz hadszínterén vezetett naplóját ma is őrzöm. Fegyverneken volt a gazdasági iskola igazgatója.

Apám Kalmár-Marón Ferenc. Apjával össze-
rúgta a port, mert az összeállt a háztartási al-
kalmazottjával. Apai nagyanyámat ez a megpró-
báltatás felőrölte, hamarosan meghalt. Apám ezt
nem tudta megbocsátani és elment, megkezdte
saját életét. Szegedre ment, ott érettségizett a
Baross Gábor Főreálban. Alkalmi munkákat vál-
lalt, majd egy reggel, amikor padon aludva az éj-
szakából felébredt, egy halott férfit észlelt maga
mellett. Megnézte zsebeit, személyi iratait, majd
értesítette a hatóságot. Írt erről egy riport-esszét,
s ezzel bekopogott az egyik szegedi újsághoz.
Írása alapján kapott törvényszéki tudósítói állást.
Így kezdte az újságírást. Egyre ismertebb lett a
szegedi értelmiségi körökben. Íráskészsége, te-
hetsége és lázadásra hajlamos természete lökte
tovább, de kevésbé föl, inkább oldalra. Baloldal-
ra... A levegőben ott vibrált a náciizmus. Teljes
magyar öntudattal, magában hordozott eszméivel
tisztá helyzetérzése volt, nem kábították el Hitler
sikerei; ellene volt mindannak, ami Németország-
ból még csak mint ideológia, propaganda jelent
meg a magyar közéletben. Több szegedi balol-
dali újságban jelentek meg cikkei. Bátorságot
mutató elemzéseiről felkeltették iránta az érdeklő-
dést Budapesten is. 1943. szeptember 8-án, 4.
szülinapomon Budapestre jöttünk. Amúgy ennél
messzebb is juthattunk volna. Teherautón utaz-
tunk, melyen egy szervezet gránátokat és löszert
szállított az akkor még szervezhetőnek gondolt
katonai ellenállás részére. Ami különlegesség: az
autó parancsnoka Fricsay Ferenc volt, a szegedi
színház és szimfonikus zenekar ismert, jó nevű
karmestere. Apja Szegeden a katonazenekar
vezetője volt, így ő mind a katonasággal, mind a
zenei élettel szoros kapcsolatban élt. Mint tisztes-
séges magyar értelmiségi undorodott a náciaktól.
A teherautón jó sok ruhát rábugyoláltak egy lő-
szerládára, ez volt a gyerekágyam, anyám meg itt
ült, s feladata volt az anyai gesztusnak érvénye-
sítése, ha netán megállítanak valami ellenőrzés-
re. Mindenesetre megérkeztünk épségben. Vajon
Fricsay életének e nem zenei oldaláról tud-e a
Magyar Zenetudományi Intézet? Személyéről
biztosan, mert a hazai bolsevik hatalomátvétel
után Nyugat-Berlinbe ment, ahol igazi hírnevet
szerzett: a RIAS Berlin zeneigazgatója lett, vi-
lágszerte ünnepelt karmester. Apám és Fricsay
között egy ideig tartott a levélváltás, de 1949 után

Fricsay itthon „feketelistára” került, és apám nem
merte folytatni a levelezést. Néhány levél meg-
van...

Pestre jöve apám a kiváló újságíró és szer-
vező, Rassay Károly lapjához, az *Esti Kurír*hoz
került. Élmény és megtiszteltetés volt számára,
hogy ilyen nagy szakmai tekintélyű személyiség
a munkatársai körébe fogadta „Tollal küzdött a
polgári újságírás baloldalán”, mígnem a néme-
tek bejövetele 1944. márc. 19-én véget vetett
minden ellenzéki mozzanatnak. Bujkálnia kellett.
Egy ideig egy körbeszegezett nagy íróasztalban
húzta meg magát. Az *Esti Kurír* a lap megsün-
tetése után - tudtommal - 6 havi bért kifizetett,
ebből éltünk. Lakásunk nem volt, így kedves is-
merősöknél húztuk meg magunkat. Jakab Pál és
neje fogadtak be bennünket, vállalva a veszélye-
ket. Ez a lakás a VI. ker., ma Bajcsy-Zsilinszky
köz 1. VI. emeletén volt. Itt köszöntött ránk 1944
karácsonya. Gazdag Jézuskám volt. Rengeteg
ólmokatonát kaptam. Emlékszem egy olyanra is,
amely nem puskát tartott, hanem félmeztelenül
törülközött, s ennek emléke, lám, ennyi évtized
után is megmaradt. Arzenálommal elfoglaltam
magam, apámék mással, többek között írták a
Schutzpassokat * az üldözötteket menteni igyek-
vő szervezetek részére. Végzetessé is válhatott
volna, hogy erről előttem beszéltek. Kezdődött
az ostrom. Légiriadó, loholtunk a pincébe. Az
egyik gyerekkel beszélve valamivel kapcsolatban
hangosan, határozottan nyilvánítottam ki az ak-
kori ismert kifejezéssel, hogy „kész, befejezve”,
azaz „schluss-pass”. Csakhogy én a hangzást
a legutóbbi időkben hallott szavakkal mondtam
„schutz-pass”. Megdermedt a levegő. Anyámék
nem mertek sem egymásra, sem másra nézni.
Ha ezt valaki jelenti egy nyilas nyomozónak, an-
nak meg lettek volna módszerei, hogy kiszedje a
naiv kisfiúból, hogy hol hallotta ezt a kifejezést...
Érettebb iskoláskoromban mesélték el anyámék
ezt a jelenetet. Emlékszem a pincére, a lakásra,
rengeteg helyszínre. Arra a januári napra is, mi-
kor anyámék felkeltettek hajnalban és az újabb
ismerős lakásából a VI. ker. Eötvös utcából elin-
dultunk. Ma is úgy gondolok erre, mint a Szent
család menekülésére Betlehembe. Végül itt is a
halál elkerüléséről volt szó, csak az nem a kis-
dedet fenyegette, hanem mindannyiunkat, akár
Hain Péterék, akár az ellenük leszórt bombák ré-

vén... Emlékszem az Oktogonra, német katonák álltak egy géppuskafészeknél és irányítottak az ég felé egy öles, nagy fényszórót. Az út részletei regényesek, 3 napig tartottak, de most mellőzöm leírását. A cél Szeged volt, mely 1944. nov. 11-én felszabadult. A család régi lakását találat érte, nagyanyám, Hilda néném kaptak helyette egyet a Szentháromság u. 15.-ben. Szegeden apám bekapcsolódott a felszabadult országrész sajtó- és politikai életébe. Többször volt vendégünk Dénes Leó, Szeged nagynevű polgármestere, aki képletesen átadta a város kulcsait a szovjet csapatoknak. Beindult az élet február 13-a után Budapesten is. Nyár derekára apámhoz is elért a hívó szó a *Kis Újságtól*. A *Független Kisgazdapárt* lapjánál a vidéki kiadás szerkesztője és a külpolitikai rovat vezetője lett. Lakás még nem volt, a VI. ker. Eötvös u. 12.-ben, a szerkesztőségi szoba pár négyzetméterén húzták meg magukat anyámék. Én lenn maradtam Szegeden, ott kezdtem meg az első elemít, Irma néném gondos felügyelete alatt. Szüleim a nyomor szintjén éltek ekkor, de a jövő már szivárványfényben sejtett... Elkövetkezett a világháború utáni béketárgyalások ideje, Párizs.

A Kisgazda Párt 53%-os óriási győzelemmel nyerte a választásokat, sajtóorgánuma, a *Kis Újság* természetesen a külpolitikáért felelős személyt küldte ki tudósítóként. A magyar újságíró-delegáció vezetője Boldizsár Iván volt. Közel 6 hónap ott, a győztes hatalmak által irányított politikai forgatagban. Lenyűgöző és meghatározó élmény a szegedi helyi sajtó és az elnémított véleménynyilvánítás náci/nyilas időszak után. Apám a felszabadulás szellemi katarziséját ott élte meg. Egy világvevő rádió és svájci csokik kilói mellett ez volt a hazatérés csomagjai között a nem ellenőrizhető elem... Koalíciós idők. A Kisgazda Párt apámat a washingtoni magyar követségre sajtóattaséként kívánta kiküldeni. Társbérletben laktunk, elfogadtuk, hisz átmenetinek tűnt az idő... Tüzelőnket eladtuk, készültünk a nagy útra, amikor is jött a „fordulat éve”. Rákosiék megragadták a hatalmat. Már felkészültek a feladatra, gyorsan kiépültek a proletárdiktatúra hatalmi szervei. Mindez szinte hihetetlen volt. Családunk jövője, bizakodása, hite abban, hogy a korábbi évek nélkülölése után tartós lesz a fény a szellemi kibontakozás sarjadó vetése fölött, egyszerre siralom-

házba került és ott maradt vergődve. Mint ahogy mi is maradtunk társbérletben, a VI. ker. Kmety u. 19.-ben. Megszűntek a pártok, az újságjaik. Apám nem kísérelte meg a Nyugatra menetelt, de ő „sem bírta mondani, hogy éljen Eduárd”, így elhelyezték a sajtó berkeiben létező, immár semmitmondó, azaz érdemben nem újságírói állásokba. Mihályfi Ernő lapjánál, a *Független Magyarország*nál lett tördelőszerkesztő. Keserűsége folyton kitört belőle, nem tudott lakatot tenni a szájára. Szerencséjére a sajtó berkeiben mindenható Tájékoztatási Hivatal ekkori feje Vásárhelyi Miklós volt, akivel Párizsban kötött barátságot. (Fényképük Korolovszky Lajossal hármásban az Eiffel torony felső erkélyén az archívumban...) Vásárhelyi egyszer behívta irodájába és elővett egy halom levelet, amelyek az apám elleni besúgást, feljelentést tartalmazták, s amelyeket ő „hátaltalanított”. Az '50-es évek... Anyám ismét irodista lett. A Gellérthegyen, a Szent Imre herceg útján volt a Szakérettségi Kollégium. Itt paraszti származású fiatalokat képeztek a proletárdiktatúra káderpolitikájának megfelelően. Az intézmény egyik vezetője és professzora Nagy Imre volt, így anyám a körülötte levő adminisztrátorok egyike. A 3. általánostól kezdve a VI. ker. Szinyei Merse utcai iskolába jártam. A 7. osztályban magyartanárnőnk Szabó Magda volt, 8.-ban a férje, Szobotka Tibor vette át a tárgyat. Középkiskolám a VI. ker. Munkácsy Mihály utcában a Kölcsey Ferenc Általános Gimnázium volt. Egyre érettebb fejjel és az előzőekből következően egész különleges gondolattal, érzelmi többlettel léptem a kamaszkorba. A család történetének minden mozzanata lüktetett, fájt, zsidongott bennem, s éreztem a korszak szinte mindenki felé irányuló megfélemlítését, a senkiházi, sunyi primitíveknek történő kiszolgáltatottságot.

Apám több munkahely után végül, angol tudása révén, a Vengrija-Hungary orosz-angol nyelvű laphoz került, melynek főszerkesztője Vásárhelyi Miklós, az orosz rész szerkesztője Nagy Erzsébet, Nagy Imre lánya, az angolé apám volt. Innen került át 1956-ban a *Hétfői Hírek*hez, Boldizsár Iván szeptemberben megindult hetilapjához, mely az *Irodalmi Újság* mellett úgyszintén a szellemi erjesztés kovászát tartalmazta. „Szól a kakas már...”

1956 szeptemberében kezdtem meg a 4. osztályt. Október 23-án az osztály szinte testületileg kivonult, együtt meneteltünk a Bem-szoborhoz. Hallgattuk a műegyetemisták szónokait, szétszakadozva még átértünk a Parlamenthez, majd immáron csak ketten a Rádióhoz. Ott megéltam a könnygázgránátok maró füstjét, az első halottak egyikének látványát, akit néhány méterrel mögöttem ért a lövés. Egy valahonnan kivett ajtóra tettem, és úgy vitték a főkapu felé, mint a hajdan elesett spártai harcosokat a pajzson. Éjjel 01⁰⁰ felé indultam haza. A Kálvin téren egy teherautóról fegyvert osztottak. Egy ideig álltam, vívódtam. A gyengén megvilágított téren a teherautó mint vasos páncélszekrény állt, benne a fizetés eszköze. A visszafizetésé... Ezt használva elégtételt tudhatok venni a rettegés éveikért, melyek ott görnyedtek a család és az ismerősök történeteiben, az embertelenné vált mindennapokban. Aztán lassan megindultam hazafelé. Két nap múlva tudtam meg, hogy a velünk szemben, a Kmety u. 22.-ben lakott általános iskolai éveimben közeli barátom, Dálnoki Gábor a Rádiónál életét vesztette, s nem tudom, hogy fegyver volt-e nála, vagy anélkül lett a sortűz áldozata... Apját elvesztették a II. világháborúban, anyja egyedül nevelte őt egyszobakonyhás lakásukban. Attól kezdve élete végéig fekete ruhában járt, és családján kívül senki sem törődött vele. A hőssé válás fejleszti az öntudatot, a hősi halottá emelkedés egy ideig részvétnyilvánító programot ad az ismerősöknek, de örök fájdalmat az érintett családnak. A hozzátartozóknak okozott, lelket égető fájdalom ellenértékeként az elesett neve rákerülhet egy kőbe vésett listára s az azt esetlegesen olvasó számára, ha csak nem ismerte, egy lesz az átfutott, meg nem jegyzett nevek közül. Név lesz, de személyiség soha. Ez a példa rengeteget foglalkoztatott, egy motívum, mely hullámverést idéz elő bennem... A forradalom alatt nem vettem a kezembe fegyvert, de mindenhol ott voltam, ahol lehetett. Még az Üllői úti pályán is, a Ferencváros sportegyesület ilyen néven történő újjáalakulásán.

23-án éjjel 02⁰⁰ tájban értem haza. Anyám a teljes idegi kimerültség álmába zuhant, nem tudta, hogy velem mi van, csak annyit, hogy reggel iskolába mentem, s apám sem jött még haza. Ő okt. 22-én Badacsonyba ment, egy szüreti találkozóon vett részt Nagy Imrével. Nagy Imre 22-

én este visszament Budapestre, úgy búcsúzott, mennie kell, mert 23-án „egy gyönyörű tüntetést rendeznek az egyetemisták”, s pihenten akarja várni ezt a napot... Apám és néhány résztvevő lenn maradt, s csak 23-án késő éjjel értek haza... Szinte napok alatt példátlan önszerveződéssel visszaalakultak a koalíciós idők pártjai, újságjai, intézményei. Telefonunk szinte szünet nélkül csörgött... Az egyik telefonáló Vásárhelyi Miklós volt: - No, látod, Feri, hogy velünk, kommunistákkal is lehet együttműködni? Apám feléledt, újból írt. A *Kis Újságban* két külpolitikai elemző cikket, és volt egy felkérése egy rövid felolvasásra a Rádióban. Ez utóbbi egy, az európai kultúrára éhes, de attól „vasfüggönnyel” elzárt ember lírai megnyilatkozása volt. Egyik írásában sem uszított, nem buzdított harcra, nem követelt elégtételt az elmúlt 8 évért, viszont a „konszolidáció” időszakában nem írta alá a „hűségnyilatkozatot” Kádárék mellett. Ha megteszi, mint szinte mindenki az újságíró-társadalomban, fátyol borul mindenre és nyugodt élet/e/ünk lehetett volna, de nem tudott a természetével szembefordulni. Hitt egy tisztultabb korban, melynek ítélőszéke előtt az Ő nevéhez nem tapadhat szeplő, piszkofolt. Állásnélkülivé vált. Anyámra hárult a családfenntartói felelősség, de volt olyan naiv és elővigyázatlan, hogy az otthoni hangulatot vitte magával és hangoztatta akkori munkahelyén, az Állatorvosi Főiskolán. Egyszer csak a „C pont” alapján fegyelmivel elbocsátották... A teljes nyomorba süllyedtünk.

Ma sem értem, hogy apámat mi tartotta vissza attól, hogy összecsomagolja a kevesünket, és anyámmal eltávozzon Nyugatra, amikor ez még lehetséges volt. Az számára az ígéret földje volt az itteni mérgezett levegőjű, elsivatagosodott szellemi közegből kitekintve. Hitt a kibontakozásban? Az Ő számára nem volt világos, hogy a szovjet segítséggel a hatalomba visszatáncolt káderek legújabb mutatványa a retorzió lesz. Döbbenetes elgondolni, hogy mennyire nem volt semmink. A házasságkötésük, 1938 utáni időszak számukra a kezdés éveit voltak, a nevének elismerést szerző újságíró és egy kifizetésű gépirónó havi keresetén alapultak, de apám a karrierjét még csak ekkor kezdte. Egy évvel később megszülettem. A havi keresetből nem lehetett félretenni. Kevés bútor, rongyszőnyeg és a rádió (amelyen az angol adás híreit, komment-

tárjait hallgattuk) képezték a lakás berendezését. Nem volt érték, ékszer, családi örökség, telekrész – semmi, semmi, amitől valamit is mérlegelve kellett volna megválniuk. Maradtak. Kinti életkezdesüket én nem nehezítettem volna, mert én semmiképp nem akartam menni. Arra gondoltam, hogy elhagyva az országot többé nem láthatom nagyanyámat. Az ő személye, azután Szeged, a hozzá kapcsolódó emlékek olyan erős kötelékek voltak, amelyeket reális meggondolás nem szakíthatott el. Úgy gondoltam, ha apámék kimennek, én leköltözöm Szegedre, nagyanyámmal és Hilda nénémmel fogok élni. '56 azért náluk sem múlt el seb nélkül. Szegeden nem voltak harcok, de indulatok persze megjelentek. Nagynéném, a Zeneiskola igazgatónöje, túl teátrálisan tépte le a Lenin-képet irodája faláról és a földre hajítva rátaposott. Hitte, hogy egy korszak véget ért. Arról a korszakról egy jellemző példa: Az „'50-es évek” elején egyik szünidőben kis értelmiségi társaság, 6-7 fő jött össze nálunk egy kis csevejre. Én is ott ülhettem. Persze, szóba kerültek a közállapotok, megfelelően kritikus értékeléssel. Búcsúzáskor az egyikük így szólt: „Ha lenn az utcán megállítanak és elkezdnek faggatni bármelyikünket, hogy miről beszéltünk, mindenki mondja azt, hogy a szőlőmről”. Ez volt a közeg. Így éltünk Pannóniában. Ez a korszak mégsem ért véget. Nagynéném két tanártársa '57 elején feljelentette a Leninkép meggyalázása miatt. Fegyelmivel megúszta. Még egy ideig engedték igazgatni, majd váratlanul és méltánytalan körülmények között, az iskola létrehozása és eredményei érdekében végzett munkájának elismerése nélkül nyugdíjazták.

Ez volt a háttér, amelyből 1957. június 17-én jelesre sikeredett érettségi vizsgával kiléptem az életbe. Naivan egy pillanatig sem gondoltam arra, hogy nem vesznek fel az egyetemre. Oda akkoriban már csak az értelmiségi származás miatt is nehéz volt bekerülni, de ráadásul mi nem „semleges” értelmiségi család voltunk. No, meg én sem tehettem jó benyomást a felvételi bizottság előtt. Kissé hetyke öntudattal ellenzékieskedő kijelentéseket tettem. Meggondolatlan szajkózás volt. Így aztán szembesülhettem a rideg tényekkel. Osztályfőnökünk ötlete nyomán osztálytársammal elkezdtünk munkát keresni a szállodákban. Én felvételt nyertem portástanulóként az Erzsébet Szállodába. Idegen nyelvi ismereteim előse-

gítették ezt az elhelyezkedést. Innen indul a saját utam.

Néhány szó a nyelvekről. Irma néném felköltözött Budapestre és a Chemolimpex-Mineralimpex-nél dolgozott. Külker üzletkötői tevékenysége révén az otthonról hozott német nyelvet gyakorolta, és mikor a gimnáziumban az én osztályom a kötelező orosz mellett a németet választotta második nyelvként, attól kezdve ő lelkiismeretesen végig korrepetálta velem a tananyagot. Ügyelt rám, mint első elemista koromban... Apám a gimnáziumi éveim alatti időszakban rávetette magát az angol nyelvre, tudásának tökéletesítése céljából, nyilván ez is segítette, hogy az említett Vengrija-Hungary-hoz került. Tankönyvet állított össze gazdag nyelvtani példaanyaggal és a két osztálytársamat mellém véve, hetente kétszer vele, azaz tőle tanultunk angolul. Apai dédanyám Olaszországból jött ide férjhez, onnan a Maron név. Ha nem is ápolta apám az olasz nyelvi örökséget, de az otthoni bezártságában elővette régi olasz tankönyveit és befogott engem annak tanulására. Ehhez aztán kedvem erősödött, s mindez azt eredményezte, hogy a gimnáziumi évek végére 3 nyelvből voltak megalapozott ismereteim. Sajnos az orosz nem számolhatom ezek közé, mert azt tanították ugyan, de nem tanultuk - ellenérzésből.

Így felvértezve idegen nyelvből, szellemi-erkölcsei hatásokra nyitottan léptem a szállodaipar mezejére. Vadonatúj közegbe kerültem, melyben műszakváltások fegyelmét kellett beépíteni az életembe, tömérdek új magatartásformát láttam, a szakiskolai tanulás melletti munka rengeteg fáradtságát kellett tudomásul vennem. Az általános iskola óta cseperedő értelmet, a szellemi-tudati mozgások iránti érdeklődést a családi háttér fejlesztette, de rá kellett ébrednem, hogy az részben üvegház, keltető egység, ahol az ilyen ígéretes palántát, mint én, szépen lehet gondozni és majd lesz belőle egy elhivatott, művelt értelmiségi, aki lelkesedik egy elefántcsonttorony belső berendezéséért, de azon kívül gyámoltalan. A kemény munkában éreztem meg, hogy szükségem volt a kiültetésre. A kultúra imamalmainak pörgetése után egyszer csak egy más típusú valóság érdes, csípős, de természetes levegőjét szívtam.

Az újságírás mint hivatás, a felsőoktatásban való részvétel, persze, vonzott, de a megkezdett szakmai betanulást bolondság lett volna félbe-

hagyni. Az ésszerűség marasztalt, nem készültem újabb felvételre. 1959 februárjában lettem a szakmunkásvizsgát. Az immár felnőttként, önálló keresőként történő munkába állást követően érdekes átrendeződés formálódott a tudatomban. A szállodai porta vonzaskörében zajló élet egyre sűrűsödő hálóként szövődött körém. Egyre biztosabban éreztem, hogy nincs egyetem, ahol többet tanulhatnék, mint ebben a térségben. Először is adott a nyelvek gyakorlásának lehetősége. Nem szakkörben magyarokkal, hanem bármilyen nyelvet az onnan származóval társalogva lehet megismerni. Kiejtés, hozzátett magyarázat, az illető nyelv kulturális hátterének megismerése a munkaidőben kihasználható lehetőség volt. A másik engem érdeklő téma: magatartás, lelkiállapot, viselkedés és gondolkodásmódok szüntelen játéka zajlott előttem. A munkám nagy intenzitást igényelt, kivált mert lelkiismeretesen akartam elvégezni, mégis folyamatos volt a megfigyelés lehetősége. Az emberek egy rájuk figyelő személy számára megnyílnak, szinte pszichológiai preparátummá válnak. Az általuk elmondottakon, sorsukon, reakcióikon, véleményeiken hosszan el lehet gondolkodni. A műszakok alatt mindig volt élményanyag. Hihetetlen arányúvá tágult az a néhány m², melyben én voltam a központ. Rájöttem – ez a 60-as évek -, hogy ez a terület kívül esik a tudományos feldolgozás érdeklődésén. Ha sorsom így alakul(hatott volna), akkor mondhatnám, hogy én tettem a szellemi felfedező utat, én térképeztem fel ezt az ismeretlen világrészt. Ehhez a meglátáshoz kellett a családi háttér indítása, hisz százával végezték ezt a munkát, de így nem vélekedtek róla. Ösztönösen ráéreztem arra, amit a későbbiekben szociológiaként és főleg pszichológiaként ismertem meg. A nagy mennyiségű elemzés alá vont megfigyelés napról napra gazdagított, és egyre tudatosabbá vált, hogy nem megyek egyetemre. Ami elvileg vonzott, az a jog, s Szegeden Hilda néném megmaradt kapcsolatai révén biztos helyem volt a jogi karon. Mégsem mentem, mert az '50-es évek örökségét hordozó, a proletariátus diktatúráját kodifikáló rendszerhez nem akartam közeledni. A pszichológia az egyén(iség)hez kötődik, lelkiállathoz, az akkori ideológiai közegben azt afféle burzsoá beszűremkedésnek tekintették, gyanakvóan kezelték és a felsőoktatásban igen szűk keretet nyitottak

számára. Nem nagyképűség, de tudtam, hogy magatartás/viselkedéstudomány – munkahely/vezetés - egyén/közösség párosításokban én a gyakorlatból származó nagyobb példatárat halmoztam fel, mint amennyi az akkori oktatásban megjelent. Így aztán maradtam a szakmában. 1961-ben az Erzsébet Szállodától, ottani mestereimtől búcsúznom kellett. Nem tartottak tovább. Tavasz végétől a Tihanyi motelben dolgoztam. Munkásszálláson laktam. Poggyászom igazi értéke egy Ady-verseskötet volt. Szabadidőmben bejártam a félszigetet. Nagyrészt magányos sétaim során szinte minden szegletét megismertem, s kezdtem érezni, hogy a magyar múlt üzen. Ady sorai, rímei égtek lelkemben, mint „kis rőzse-dalok”. Megszereztem magamnak azt az élményt, hogy elmentem Sajkódra és bebocsátást nyertem Németh Lászlóhoz. Értékes idejéből kb. 1 ½ órát nekem ajándékozott. Borsos Miklósnál ez nem sikerült ilyen meghitten, de nála is voltam. Felfedező útjaim örömét igyekeztem megosztani a szinte kizárólag német nyelvű vendégekkel.

Augusztus 1-jén a megnyitás előtt álló Royal Nagyszállodában kellett jelentkezniem. A Royal az akkori idők büszkesége volt, Közép-Európa (azaz a szocialista blokk) legnagyobb szállodájaként értékelték. A főportás belügyminisztériumi alkalmazott volt /titokban/, s minthogy a szobakapacitás javarészt a „tőkés országokból” érkező vendégekre számított, megjelent az elhárítás tisztje is „szállodatitkári” besorolással. Innen visszanezve, az Erzsébet afféle puha fészek, családias, egyetlen embert foglalkoztató műszakokkal. A Royal nagyüzem volt, de a nagy dolgozói létszám lehetővé tette a vendéggel történő foglalkozást, magas társadalmi állású személyek kezelését. Rengeteget tanultam, azaz tapasztalatok rakódtak élmény- és tudásanyaggá. Elképesztett, hogy ilyen – általam kincsesbányának tekintett - munkahely szakmai, gyakorlati értékeit senki sem gyűjti, dolgozza fel legalább féltudományos szintig, és azt nem teszik oktathatóvá. Számomra ez új készletet jelentett, ennek érzékelhető megnyilvánulásai révén több portástanuló szakmai oktatója lettem. Munkán kívüli életemben is nagy változás következett be.

A Royal nyitása után nem sokkal, 1961 szeptemberében megnősültem. Feleségem Grünwald Sylvia. 1960 márciusában jött vissza Izraelből

édesanyjával és öccsével. Édesapját a németek elhurcolták, igazi rabszolgamunkában, csontra soványodva halt meg egy koncentrációs táborban, amint arról élve maradt társai beszámoltak a családnak. Az itthon maradott anya két gyermekével a Dob utcai gettóba került. Míg ott voltak, lakásukba nyilas parancsnok költözött, aki a szovjet felszabadító harcok idején a lakás berendezését teherautóra rakatta, elszállította. A hazajövetel a kifosztott lakásba történt, nem lehetett sem a személyt, sem a holmikat kinyomozni. A család végül a rokonsághoz tartozó Varsányi Pál neves festő- és grafikusművésszel osztotta meg társbérletként a lakást. Az anya bátyja vette át a családfenntartó szerepét.

1956-ban az anyát lezsidózta és leköpte egy férfi, ekkor a gimnazista lány úgy határozott, hogy elhagyják Magyarországot. Kivándoroltak Izraelbe. Sylvia ott nyelvet tanult, elvégezte az ápolónőképzőt és egy határ menti körzetben felcserként dolgozott, önállóan az elsődleges betegellátásban. Tele volt életkedvvel, természetesen kialakuló hazaszeretettel, hisz ott nem volt mocskolódásban megnyilvánuló ellenérzés a zsidósággal szemben. Mégis visszajöttek, anyjuk nem tudta a nyelvet megtanulni, nem tudott beilleszkedni, jönniük kellett mindhármuknak. (A miéértje hosszabb történet...) Az említett lakásba jöttek vissza, a VI. ker. Zichy Jenő u. 44.-be. Többlépcsős álláskeresés után a Váci utca 32.-ben levő Idegen Nyelvű Könyvesboltban kapott eladói állást. Házasságkötés után, minthogy lakásról álmodnunk sem lehetett, hozzájuk költöztünk. Egy, immár az átélt szenvedések után a válást nem gyakorló, de a régi szokásokat ismerő, a régi életről mesélni tudó zsidó család belső életét ismertem meg, ami sok újat adott. Másik intellektuális hozadéka volt a házasságnak, hogy nejem a bolt művészeti részlegének lett a felelőse. Belevetettem magam a csak itt fellelhető művészeti könyvek tanulmányozásába. Sajnos, volt időm rájuk, mert ekkoriban javarészt délután dolgoztam, nejem pedig napközben. Az idő múlásával egyre jobban zavart, hogy mindahhoz a tudáshoz, melyet folyamatosan halmoztam föl, nem társul magasabb végzettség. 1965-ben felfedeztem, hogy a Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetemen van egy 7 évig tartó, szakosítást is adó tagozat; ennek elvégzése főiskolai képesítést ad, amely-

lyel felvételi nélkül is be lehet kerülni a jogi egyetemre. Az előzmények ismeretében se legyen ez meglepő, mert véleményem és érzelmeim nem változtak, de úgy éreztem, az is fontos, amit meg lehet ismerni egy középkori elvakultság primitív szintjén uralkodó csoport eszmerendszeréből. Így a három év általános tagozat (filozófia; politikai gazdaságtan; történelem) számomra a teljes elmélyülést jelentette a tananyagba, azzal a nem kevés plusszal, hogy az aktuális témákat folyamatosan egybevettem az ellenoldal elérhető irodalmával, no meg a mindennapi élet tényeivel. A négy további évben a történelem-vallástörténet szakosítást választottam. A hétéves tanulmányi időszakot Kitüntetéses Vörös Diplomával zártam. Ekkor jött a kérdőjel. Négy nyelvből (angol-német-olasz-francia) volt vizsgám. A jogi egyetemen kívül a diplomáciai pálya, vezetői pozíciók mind elérhetővé váltak, csak át kellett (volna) lépni egy küszöböt. Be kellett volna lépni a pártba. Érezve a sok lehetőséget, kissé vérzett a szívem, de ezt a lépést nem tudtam/akartam megtenni.

Nem azért, hogy apámnak ne okozzak csalódást, hanem önmagam erkölcsi értékrendje miatt. Nem használtam ki az egzisztenciális emelkedés, ranglétra, karrier lehetőségét. Maradtam a pult mögött. Az a gondolat is munkált bennem, hogy érek annyit, amennyi elegendő a feljebb jutáshoz. Ez, szerényebb szinten meg is valósult. 1972 decemberében kineveztek a Royal főportásává. Szép pozíció, nagy felelősség. Irányítás, vezetés a magam addigra kialakult elvei szerint. A borraivaló, a mellékes görcsös hajszolása helyett – nem feledve annak fontosságát egy közösség számára - elsődlegesen a kötelességtudat, korrektség, vállalható módszerek és nyugodt lelkiismeret mindenki számára, aki velem dolgozik, ez volt a „paradigma”. Rengeteg vesződséggel, értetlenséggel, ellenséges indulatokkal küszködtem nap mint nap. Saját beosztottaim azonban megértettek, a teljes belső demokratizmus szelleme élt, és minden szempontból közösséggé szerveződöttünk. Olyannyira, hogy manapság, 35 év elmúltával is, holott az élet szétvitte a kis csapat tagjait, tartjuk a kapcsolatot és találkozunk! Irányomban kimutatott megbecsülésük ennyi idő után is szép visszaigazolás.

Amikorra kimunkáltam tekintélyem, tudomásul vétettem autonómiámat és módszereimet, s

elcsitulnak – a felszínen – az ellenérzések, újból feléledt az új ismeretekre szomjazó tanulásvágy.

Tihany emléke, az eltelt évtized intellektuális élményei ösztönöztek. 1976-ra elvégeztem egy komoly idegenezetői tanfolyamot és vizsgát tettem az említett 4 nyelvből is. Első utam egy nagy csoporttal vonaton Kijev-Moszkva-Leningrád, majd ezt követték Jugoszlávia, Prága stb. Mind-egyikre felkészültem, nem utazni akartam csupán, hanem azt keretként felhasználva átadni, amit a szomszédos országok bennem felszínre hoztak: tényeket, érzéseket... Miután ezeket sikeresen végigjártam, jött a „nyugati út” lehetősége. Wien. Óh, hogy vágytam rá. Elterveztem a monodókát, felkészítettem magam érzelmileg, s végül a munkameg bizással kaptam egy nyomtatott ívet, melyben olyan kérdéseket kellett kitölteni, hogy kihez jöttek rokonok, kinél érzékeltem kinti kapcsolatokat stb. Igazi besúgóí formula. Uramisten! Ezért készülök? Lelkemből ontok értéket, s én fizessek ezért undorítóvá devalvált erkölcsi valutával? Az út szép volt, a csoport ott sírt, ahol én akartam, ott lelkesedett, ott ámult és gondolkodott velem, szép volt. Aztán megírtam, amit láttam, olyanokat, amit a résztvevők nem titkolnak, mindenki látta a látogatókat, a kapcsolatok érzékelhetőek voltak, így a lelkiismeretem is nyugodt volt. Meg kellett írnom, hisz üres lapot nem adhattam vissza a látható mozgásuk után, pláne, nem tudhattam, engem ki figyel és mit ír le rólam. Ezzel be is fejeztem. Többé nem mentem IBUSZ-idegenezetőként Nyugatra 1989-ig. Ezt a nyomtatványt kellene a középiskolai tankönyvek (történelem, társadalmi ismeretek) tárgyaihoz tenni, hogy megértsék, hogyan éltünk. Bár, gondolom, fel sem fognák a fiatalok ennek az undorító voltát. Másik szempont, ami eszembe jut: hány ezer IBUSZ-út ment Nyugatra már ezekben az években. Ezt a lapot végül is minden idegenezetőnek meg kellett kapnia. Nekik nem voltak erkölcsi skrupulusaik. Persze az is igaz, ha valaki titokban akar tartani valamit, csinálja ügyesen, ha meg nem tudja, akkor legyen tudatában, hogy jelentés márpedig léssen! Ezen is lehet töprengeni... Aztán lett más, ami a mindenfelé utazást váratlanul lehetővé tette. 1983-ban, a Forum Szálloda főportásának kezdeményezésére egyik alapító tagja voltam a Magyar Szállodaportások Aranykulcs

Egyesületének. 1985-ben ezt a szekciót felvették a Nemzetközi Aranykulcs Unióba (rövidített név), s mint a mi egyesületünk alelnöke, tagja lettem a nemzetközi szervezet igazgatótanácsának. Ez szépen hangzik, de a nagy testületben nem volt súlyom, ezt a kezdeményező elnök képviselte, viszont vele megkezdjük a hivatali utazásokat az ülésekre és kongresszusokra. Erről nem kellett sehova jelentenem. Azért ez idehaza rengeteg munkával járt: fordítás, levelezés, szervezés stb., de az utazások kárpótoltak mindenért. Amennyire tudtam, felkészültem és így lassan, apró lépésekben, mégis sok országot bejártam, s amit csak tudtam, magamba szívtam. Csöndben, de egyre büszkébben éreztem, hogy európai vagyok. Ezt még öntudatosabbá tette az, hogy 1977-től a Rigó utcai rangos nyelviskolába jártam, ahol 1981-ben lettem a felsőfokú vizsgát spanyol nyelvből és természetesen még abban az évben ebből a nyelvből az idegenezetői vizsgát is. Az öt nyugati nyelv birtokában bármerre mentem, otthon éreztem magam. Büszke voltam arra is, hogy az Európában megfogalmazott és kialakult demokrácia elveihez hú tudtam maradni, nem alakoskodtam a karrier érdekében egy általam megvetett politikai rendszer kegyosztó személyiségei előtt, s lám a Sors úgy hozta, hogy mégis itt/ott vagyok...

1985-ben a Royal képviseletében tagja lettem a Hungarhotels vállalati tanácsának. Ottani szereplésem többeknek nem volt rokonszenves, számomra persze érdekes volt, tanulságos, mert új, sokrétű információ révén mélyebben láthattam bele egy szocialista nagyvállalat népgazdasági szintű irányításába.

Az „Aranykulcs” kezdeményezésére létrejött a magas irányító szervek szintjén egy szerződés a párizsi alapítású Nemzetközi Szálloda-portásképző Intézettel /I.C.I./ Az oktatást a Vendéglátóipari Főiskola keretei között szervezték, s 1987-től ebben a munkában tanárként vettem részt. Témát én választottam: Magyarország kultúrértékei, bekapcsolásuk az idegenforgalom vonzerejébe. Ezzel – szokásosan – megelőztem korom, mert ez a koncepció majd 7-8 év múlva az „országimázs” állami szintű marketing-kidolgozásában jelent meg. (Az én tapasztalataimról, kidolgozott anyagaimról senki nem tudott (?!), nem kérdezett;

ebbe a gyönyörű munkába nem vontak be...) Mindegy. Akkor, 11 évfolyamon keresztül ez nekem szerzett igaz örömet. Vittem a növendékeket – javarészt gyakorló, végzett szállodaportásokat – különböző múzeumokba, fővárosi és vidéki helyszínekre. Kiteljesedtem, élveztem, amit csinállok. Az anyaintézettel való kapcsolat révén kilencszer voltam Párizsban, ott voltam az emblemikus helyszíneken, emléküket őrzöm.

Az előző oldalakon a '80-as évek jelentősebb fejleményei villantak fel, holott ezek mentén, ezekkel együtt említeni kell egy külön áramlatot. Az ugyan nem a fősodrásban zajlott, de nem is az oldalvíz csendességével folydogált. Az elmúlt 40 évben határozott vonásokkal, hangsúlyos színekkel folyamatosan erősödtek az olasz kapcsolatok. Mint már jeleztem, apám az angol mellett még az olasz nyelvet is odatette a gimnáziumi évek alatti foglalatosságaim játékterébe. Azért ezt nemigen vettük komolyan, de foglalkoztunk vele, és kollégák, barátok körében tudott volt, hogy egy nem magas szintig, de használható vagyok e nyelv kapcsán felmerülő igény esetében. 1970-ben egyik kollégám beajánlott a Központi Sportiskola (K.S.I.) Olaszországba készülő ifi kerékpáros delegációjához, melynek vezetői útjukhoz tolmács/kísérőt kerestek. Így kezdődött egy kapcsolat, mely máig folyamatosan tart. Az első út rengeteg tapasztalatot hozott. A kerékpársport szakkifejezései tömegükben természetesen újak voltak, de az ott töltött két hét alatt szembesültem azzal is, hogy az 1910-es évek olasz tankönyveiből igazi tanár segítsége nélkül „kikanalizott” tudás nem igazán állja meg a helyét. A megbízás sikeresen lefutott, de attól kezdve nem hagytak nyugodni a szókincsben és nyelvtanban észlelt fogyatékoságaim, no meg dédanyám megidézése a család olasz részeként is sarkallt a hagyomány iránti elkötelezettség bizonyítására. A kapcsolat létrejött Bologna-Reggio Emilia-Cesenatico és Budapest között. Sportküldöttségek érkeztek onnan, s a tolmácsolásban, kísérésben, „gardírozásban” egyedül rám számítottak. Új ismeretségek, levelezés, protokoll stb.

A '70-es években bedolgoztam magam az olasz „nyelvi térségbe”. Egy szűkebb körrel való személyes kötődés erősödött fel igazán, s meghitt barátság fejlődött ki. A „motorizált” olaszok sűrűn jöttek, programjaik során vittem őket mindenhova, magyaráztam lelkesen, így aztán az említett 1976-

os olasz idegenvezetői vizsgához nem kellett már a felkészülésre időt szánnom. Amíg nejem egészsége engedte, mi is mentünk hozzájuk, de hosszú ideje már csak ők jönnek, hűségesen, évente 2-3 napra, csak azért, hogy lássanak bennünket, egyébként hetente beszélünk telefonon. A sok szép élményen, tárgyi emlékeken kívül a nyelvi magabiztosságot is köszönöm nekik, ami a velük töltött idő folyamatosan érlelődő gyümölcse volt. Ez a későbbiekben komoly üzleti tárgyalások tolmácsolásában is elismerést hozott számomra. A fentebbi sorok nélkül nem lenne teljes az „Életút”.

E kitérő után a '80-as évek végénél folytatom. 1989. Sok szempontból jelentős. Nejem életében fájó pont. Tavasz végén egy, a lábán végzett operációt követően leszálalékolták, mozgása nehezebbé vált. Munkahelyétől, amely akkor már évek óta a Kartográfiai Vállalat Bajcsy Zsilinszky úti térképboltja volt, meg kellett válnia, nyugdíjba kényszerült.

1989. A (vissza)fordulat éve. A szovjet típusú kommunizmus összeomlásának éve Európában. Június 16-a. Az újratemetés. Erről rengeteg filmfelvétel van. Ott is voltam, de június 15-éről 16-ára virradó éjjel kimentem a Hősök terére és patanásig feszült lélekkel, belül dübörgő érzésekkel, emlékezéssel néztem az előkészületeket és feljegyeztem minden mozzanatot. Megvan a napló...

Ebben az évben lettem 50 éves és azt éreztem, ha apám nem is, de én legalább megértem, hogy megnyílt előttem a lehetőség. Felemeltem a fejem és elindultam. Cikkeim jelentek meg, részt vettem a kezdődő politikai mozgolódásban. Tudtam, hogy nagy értéket képviselek a sokrétű tudással, a nyelvekkel, a családi háttérrel. Apám barátai, volt kollégái közül többen éltek még, gondolom, segítettek volna megfelelő hely, hozzám méltó megbízás megtalálásában, de nem kerestem fel őket. Vásárhelyi M. újból aktív volt a színpalak mögött a politikai életben. A Soros Alapítvány kurátoraként a beadott pályázatokat felső szinten bírálta el. Nem mentem el hozzá. Egy helyen „lettem” egy írást, melyben elmondtam magamról, amit érdemesnek tartottam, azért, hogy ha valaki komolyan gondolja a kifosztott és megnyomorított ország körülményeinek javítása érdekében tenni valamit, és ehhez társ(ak)at keres, akkor, íme, én itt vagyok. Tudatosan voltam felkészült. A marxista egyetemen szerzett kitüntetéses diplomában

rengeteg elmélyült tanulás volt. Nem létezett – s talán ma sem létezik – marxizmusból jobban képzett antimarxista-leninista, mint én, pláne akkoriban. Tehát szóltam, de nem jött visszajelzés. Ha nem, nem. Nem nekem tett szívesség, ha nagy feladat végrehajtásában (feddhetetlen erkölcsi tartással, tudáshalmazzal) együttműködhetek. Többé nem léptem semmilyen irányba...

Az élet amúgy is másként rendelkezett, és mindent felborított...

1991. július 6-án nejemet ismeretlen betegség támadta meg. Hónapokon keresztül több kórházban próbálták gyógyítani, kevés eredménnyel. Hosszú történet orvosi lelkiismeretlenséggel, műhibákkal és elismerésreméltó hozzáértéssel, tudással, segítőkészséggel tarkítva. 1992 márciusára jött haza. Addig én nap mint nap mentem a kórházakba, vele voltam, miközben szinte rá sem lehetett ismerni. Mindeközben munkahelyem, a Royal a végét járta, készülődött a bezárásra. 1990-ben ugyan kineveztek szállodai üzletvezetővé, de ez olyan sarzsi volt, melyet szimbolikusan a munkászubonyra tűzhettem. Anyám is kórházba került, én a Royalból rohangáltam az épp aktuális kórházak között, tele idegfeszültséggel, kialvatlanul. A Royal a külvilág számára 1991. október 1-jén zárt be, én még decembe-
rig munkálkodtam a selejtezésben, egyéb műveletekben. A nyitás előtti egy hónaptól, a zárás után még két hónapig és a közben eltelt 30 éven keresztül volt a munkahelyem. Nem váltam munkanélkülivé, mert a vállalat, a HungarHotels központjának személyzeti vezetője az oktatásban elért látványos sikereim alapján tréning-manageri megbízással átvett az osztályára. A vendégszolgálat területétől elszakadtam ugyan, de az évtizedes tapasztalatokat kezdtem előadásokká átdolgozni. Szép feladatokat kaptam, tetszettek az új kihívások. A havi kereset azonban épp ebben a nehéz családi időszakban jelentősen elmaradt a korábbiaktól. Könnyített ezen a helyzeten az, hogy hivatali munkaköröm ellátása mellett lehetőséget kaptam iskolai keretek közötti oktatásra is... Ekkor kezdődött a tanári pályafutás, melynek itt csak kiemelkedő részeit jelzem. 1991 decembere-től tanítottam a Gundel Károly Idegenforgalmi és Vendéglátóipari Szakközépiskolában: években szétszétva elsősorban szállodaismeretet magyar/német/angol nyelven, idegenforgalmi ismereteket

angolul, rendezvényszervezést magyar nyelven. 1993-tól a Xántus János Idegenforgalmi Alapítványi Szakközépiskolában szállodaismeretet oktattam német/angol/olasz nyelven. Megjegyzem, hogy angolból és olaszból nem volt tankönyv, az oktatott anyagot magam állítottam össze. (Sajnos nem védtem le...) Anyagilag tehát biztosítottam a megélhetést, de ez hajnaltól éjszakáig tartó munkát jelentett. Idegen nyelvű tananyag oktatási szintre történő összeállítása, szótározás stb., és felkészülés, mert egy tanár csak jelesre felelhet... Mindemellett egyéb intézményektől is kaptam felkérést előadások tartására, diplomamunkák/vizsgadolgozatok bírálatára, szakmai tárgyak érettségi v. egyéb vizsgáinak elnöki el-látására. Emellett törődés nejemmel, anyámmal, intézkedések. Kemény időszak volt, amely ennyi tennivalóval szét is forgácsolta azt az időt, amelyet eredetileg a sajtóban, a politikai életben történő részvétel kimunkálására szántam. Tudtam már, hogy életem méltó szintre kerülésének lehetőségét a Sors szétrombolta.

Mindeközben a HungarHotels is végigjárta a privatizációt megelőző izgalmas időszakot. Szív-szorító volt ezen utolsó éveket a személyzeti osztályon élni át. Fejcsóválva figyelni és hallgatni... 1997-ben a HungarHotels megszűnt. A néhány évvel ezelőtt brit pénzügyi befektetők többségi tulajdonába került Danubius Hotels vásárolta fel. A befektető „bagóért” összevásárolt kárpótlási jegyek, ügyesen szervezett pénzügyi tranzakciók révén hathatós, magas szintű magyar asszisztálással kaparintotta meg a magyar gyógyszállodák akkori gyöngyszemét. A felszínes közvélemény-nyel ellentétben az ilyen befektetőkkel szemben nem érzek rosszallást. Értékelem azt, aki tud bánni a pénzzel, ért a banki műveletek minden csínja-bínjához, ezek segítségével épít ki kapcsolatokat, amelyeket bábjáték szintjén mozgat. Nos, ha ezt azért tudja csinálni, mert gerinctelen emberek csoportja ajánlkozik neki és dörgölőzik hozzá, miért ne éljen a lehetőséggel!? Azokra gondolok megvetéssel, akik 1989 után a magyar állami tulajdont szétherdálták, eltékoztatták, a maguk pecsenyéjét megsütve, nem gondolva a köz érdekében működtethető piaccgazdaságra. Ezért képezték a közgazdasági egyetemen a vezető szakembergárdát állami pénzen? Erről majd 50 év múlva a történészek írnak tanulmányokat, ho-

lott akkor kellett volna a bíróságoknak foglalkozniuk a privatizáció legtöbb esetével...

Ezt az időszakot általánosságban megítélő visszatekintésem mellékágáról átröppennek a saját életem ága-bogára. A két hajdan elit szállodalánc egyesülésekor a Danubius személyzeti vezérigazgató-helyettese lett a közvetlen főnököm, és ekkor életemnek egy különleges zárókorszaka kezdődött. Az ország nagy részén szállodákkal rendelkező nagy cég training-szervezőjeként szabad kezet kaptam. Ő megadta a feladatokat, a témákat; az anyagot az előadások dramurgiáját én dolgoztam ki. Jártam az egységeket, a munkatársak nagy részét személyesen megismerve is jól éreztem magam. Miközben az ország lakosságának nem kis százaléka a munkanélküliség hirtelen megtapasztalt keserűségét élte meg, én a biztos alapot jelentő Danubiusnál kiélhettem oktatói hajlamaim, a megbecsülés számtalan jelét és módját kaptam a főnökeimtől. Igaz, a külső megbízásokból csak a Gundel iskolabelit folytathattam, a többitől meg kellett válnom. Valóban sok feladatot kaptam. Ettől kezdve életem középpontjában a felülről irányított tanulás és tanítás állt. A cég küldött mindenféle tanfolyamra és továbbképzésre, s ezekből, amit tudtam, áttettem az általam tartott képzésekbe. Rengeteg bizonyítvány, bel- és külföldi képző cégektől kapott diplomaféleség tanúsítja ezen időszak pörgését. Eredménye az lett, hogy 16 témában vállalhatnék megbízást idegenforgalmi és vendéglátóipari területen a felnőttoktatásban. Vállalkozói igazolványom idegenvezetésre, nyelvoktatásra és felnőttképzésre jogosít (még két tevékenység mellett). 2008. december 31-ével nyugdíjba vonultam. Azóta is még mindig rengeteg elfoglaltságom van, és még több lenne, de most már a legfontosabb az otthon rendbe tétele. Mert, hogy eddig nem szóltam önpusztító szenvedélyemről. A múltat idéző bútorok és a családi beszélgetések közepette már gyerekkoromban ráéreztem a múlt időben keletkező dokumentumok értékére. Nem arra, hogy mennyi pénzt érnek, hanem arra, hogy tárgyak és írások majdan tanúságtevő ereklyékké válnak. Így, gyerekkorom óta félretettem, igyekeztem nem kiengedni a kezemből azt, ami egy korszakot, évtizedet valamiképpen jellemzett. Szüleim közösen megélt/vállalt sorsukba nemhogy vagyont, de vagyontárgyat sem tudtak gyűjteni.

Kivétel az a nagyszerű portré, melyet a család jó barátja, Ruzicskay György Munkácsy-díjas festő készített apámról. (Rólam is, de ez nem olyan jellegzetes.) Apámtól azonban megmaradtak dossziék. Naplója a párizsi béketárgyalásokról, tömérdek észrevétellel, megjegyzéssel, melyet a Rákosi-időkben jobb volt titkolni. Dokumentumok, melyek a sajtótörténet szempontjából érdekesek, különlegesen és sok apróság fedezhető föl bennük. Így aztán nálam összesereglett egy múzeumnyi anyag, mely az én életem állomásai szerint különíthető el. Először is van a családtörténet a szegedi zeneiskolával és privát levélanyaggal. Ez persze nem egy arisztokrata családi levéltár történelmi érdekességét hordozza, de a kisemberek gondolatait, életüket szépen mutatja. Aztán jövök én, szakmástól, csőstől... A Royal bezárásakor részben vásároltam kisebb tárgyakat az eladásra kínáltakból, részben begyűjtöttem a hulladékégetőbe szánt dolgokból a számomra jelentőséget hordozó „papírneműkből”. Említettem, hogy feleségem ekkor volt súlyos állapotban, kórházban, nem tudott lángpallossal az ajtóban állni, így a holmikat bezsúfoltam a lakásunkba. Aztán jött a hungarhotels-es időszak. Azokhoz az évekhez sok dokumentum kötődött. A vállalat megszűnésekor elképzeltetlenné tartottam, hogy akkora cég csak úgy elsüllyedjen. Onnan is sok mindent hoztam el. Végül a zárófejezet, a Danubiusnál töltött 12 év. Nyugdíjba menetelemkor lehetetlennek éreztem, hogy tömérdek előadásom, a magam által kidolgozott anyagok, a sikerek emlékezetét is hordozó dokumentumok csak úgy a kukába kerüljenek, mert a létrehozó és mozgató felállt az íróasztaltól. Azokban munka, szenvedély, erő és egyéniség összpontosul, érték van bennük. Lelkemből „lekedzettek”, nem hagyhatom veszni a magzataimat. Meg azokat az iratokat sem, melyek az egyéb napi humánpolitikai munka során kerültek intézésre, s ilyenformán szinte naplózták a tevékenységet, vagy tartalmukban értéket fedeztem fel. Egy könyvtárat kitevő anyag hever szanaszét a lakásban, pincében, sufniiban, zsákokban, szekrény alatt és tetején, mindenhol, ahol hely volt. Vannak, akiknek megadatott, hogy van terük, melyben elrendezhetik, amivel foglalkoznak. Még nem adtam fel... Csakhogy az idő múlik, és nejemet nem hatják át az én érzéseim. Ő csak „papírok” kifejezéssel,

szívemet felhorzsoló megvetéssel veszi mindezt tudomásul.

Önzetlen kedvtelésemet hivatalból üzö muzeológusoknak figyelő szolgálatot kell létesíteniük lakásunk táján. Az élet vége ugyanis - bizonyos esetektől eltekintve - kiszámíthatatlan, és ha úgy alakul, hogy én költözöm először az örök vadász- (illetve gyűjtögető) mezőkre, akkor nejem hátralevő életét könnyítendő, a halmazatot rövid úton - velem együtt - küldi a hamvasztóba... E morbid mosoly után vissza az útra...

Apám 1956 után, az enyhülés határvonalának számító 1963-ig volt állás nélkül. Akkor persze nem volt munkanélküli segély. Annyiban helyesbíttek, hogy bár soha nem volt lóversenyen, a Pesti-Turf című kiadványhoz helyezték el tördelőnek. Igazi megalázás... Emellett azonban megtalálta a számára megvalósítható pénzkereseti formát is: nyelveket tanított otthon. Ennek kapcsán, mivel hivatalos engedély nélkül végzett tevékenységet, a BM lecsaphatott volna rá, de ez akkor nem volt adócsalással mért cselekedet. Megúsztta. Igen komoly személyiségek a sajtó és tudomány területéről voltak a tanítványai. Élelmes „kollégák” kihasználták kiszolgáltatottságát. Ismert volt stílusának eleganciája, kulturáltsága. Volt két olyan személy, aki felhozta hozzá a témát, apám megírta a cikket, melyet ők saját nevükön jelentettek meg, s apámnak töredéköszeget fizettek. Aztán a Magyar Nemzetnél Pető Tibortól kapott megbízást kulturális témájú cikkekre. Ez végre olyan terület volt, amelyhez kapott „nyugati” magazínokat, újságokat, az ezekből nyert információkat a hazai szakirodalomból dúsította. Élete utolsó éveiben, afféle rehabilitációként az MTI-hez került – ahonnan annak idején Rákosiék kitették - s onnan ment nyugdíjba. Nem sokáig élvezhette...

Hosszabb várakozási idő után az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárából kikértem a róla fellelhető anyagot. 95 lapot kaptam. Ha nincs is mind teleírva, de egy tömböt képezve úgy elkésérítő, ahogy vártam. Megírták, hogy Szegeden Szent-Györgyi Albert köréhez tartozott, antifasiszta múltját méltánylandóan felderítették, aztán jött a többi. Kapcsolatai, antikommunista magatartása stb. Szégyen, hogy hajdani, kisgazdapárti újságíró kollegája volt a fő informátor. Jellemző, hogy az „ügynök-törvény” megjelent, ezekről beszélnek, de senki sem szól(t) a III/III hi-

vatali állományú tisztjeiről, az egész aljas, emberi hitványságot eleve feltételező gépezet nevüket aláíró működtetőiről, a „rendszergazdákra”. Az egyik aláíró tiszt operatív feladatként írta le apám beszervezését 60 éves kora tájékán. Ezt a végtelenen undorító társadalmi környezetet tartották fenn „ezek”, s javarészüket ma is abban a büszke tudatban él, hogy „megtették, amit elvárt a haza”.

Az 1990-es években egy halálosan beteg társadalmat felinjekcióztak a remény kábítószerével, de nem alkalmazták a vérből a méreganyagot kitisztító dialízist. A tisztulás, a tettekkel való szembeállítás erkölcsi folyamata maradt el, ennek hiányát éljük meg jelen mindennapjainkban...

Apám 1974 elején meghalt. Anyám 61 éves volt, nyugdíjas. Egy időre elvesztette a talajt a lába alól, de egészséges életszemlélete révén feltámadt önbizalma. Visszaállt dolgozni. Ismét irodista lett, a Magyar Állami Földtani Intézet Gazdasági Igazgatóságán. Igazi titkárnő volt, a vérében volt mindaz, ami ennek a munkakörnek akkori követelményrendszerébe tartozott. Életének szép éveit követték. Főnöknője becsülte, a munkahelyi közösség szeretettel vette körül, lelkesen járt oda. Jutalmakat kapott, ezekből tudott IBUSZ-társasutakon részt venni, élményeket gyűjteni. Mindannyiunknak fáj, hogy e könnyebb évek örömeiből semmit sem tudott apámmal együtt megélni...

Lassan a célegyenes felé fordulok. Sokszor merült fel a kérdés: ha ennyire szemben állok mindennel, és lemondva az igazi, hozzám méltó karrierról, csöndes visszahúzódásba száműzöm magam és nejem, akkor inkább miért nem diszsidáltunk, amikor erre a '70-es években már lett volna lehetőség? Mint apámék esetében, a mi házasságkötésünkkel sem volt semmink. Ruháinkat egy nagy kartondobozra dobáltuk este... Töprengtünk, hogy az egzisztenciateremtés lehetőségeit jobban biztosító más országba menjünk..., de maradtunk. Ahogy '56-ban nagyanyámat nem akartam itt hagyni, később szüleim, feleségem anyja és az őt és öccsét a meggyilkolt apa helyett felnevelő nagybácsihoz kötő érzések minden ilyen gondolatot kikapcsoltak. Anyám 2008-ban, 94 éves korában hagyott itt bennünket. Ő volt az utolsó... Végig mellette voltunk és nyújtottuk számára a gyermeki szeretet mindennapi élményét, hiszen ez volt az itthon maradás célja, készenlét-

ben tartott stratégiai tartaléka. Nejemmel történő beszélgetésekben egyre gyakrabban jelennek meg a családtagjaink, akikkel együtt kezdtük az életünket s már felnőttek voltunk, mikor eltávoztak. Az életünk igazi ajándéka, hogy mindegyikükre fel tudtunk nézni, magaslato és példák voltak. Személyiségük méltósága és értéke mára érett be, ezt is megértük. Ma már tudjuk felismerni és méltányolni, amit valamikor nem értettünk náluk, és végső számadásban elvégezzük a kései bocsánatkérést...

Epilógus

Magyar vagyok. Hazám egyre inkább a könyvek lapjaiban él. Nem azért, mert keveset járok a külvilágban, hanem mert a „haza” szó tartalmát egyre zavarosabbnak érzékelem. A költők által megfogalmazottakkal élek mindmáig. Nem emelek ki egy nevet sem. Bennem lüktetnek so-raik. Csak az iskolaévek alatt voltak az „irodalom” tantárgy megtanulandó elemei, később, a nemzet tudat erősödésekor kiléptek onnan, és tömör megfogalmazásukkal, rímmel vagy anélkül adtak életszemléletet, filozófiát, elmélyülést, a gondolat csöndjében átélhető szépséget. A magyarságtudat mindenhol felfakadó forrás volt a környezetemben, hallgattam csobogásának etűdjait, vagy láttam, hogyan csorog szét a mocsárban... minél többet tudtam meg történelmünk sok vonatkozásáról, annál többet tudtam összevetni azokkal a gondolatokkal, amelyek külföldön járva kezdtek nyüzsgögni bennem. Éreztem, hogy európai fénynek és fenségnek vagyok hordozója, és ezt nem őriznem, hanem sugároznom kell. Ennek felismerésére a szállodaipar és idegenforgalom vezetőinek átlaggárdája nem volt alkalmas. (Természetesen vannak közöttük, akikre mindig tisztelettel és köszönettel gondolok, de sajnos kevesen.) Ha be tudtam volna állni a feladatot vállalók közé, akkor ma is érezném az állandó ösztönző erőt, amely nap mint nap visszalökne a véleményeket ütköztető küzdelmekhez. Nem kellettem, és magatartásomat egyre inkább az a gondolat határozta meg, hogyha az ember személyiségjegyeiben, tudásában, elkötelezettségében levő értékek a tágabb közösség számára tartogatnak nagy hasznót, akkor ne ezeknek a személyeknek kelljen kuncsorogniuk feladatért. Persze, érzékelttem a kisstílusú pozícióharcokat is, amelyektől csak fitorogni tudtam... Így alakult ki gőgösnek felfog-

ható elzárkózásom. Még valamit ehhez hozzá kell tenni. Nejem 1991-es, máig felderítetlen súlyos betegsége valóban kettétörte az akkor beinduló felszárnyalásom. A repülő a felszállás közben zuhant vissza a pályára. Ha akkor ez nincs, én a magasba lendülök, így viszont az égre néztem, és azt tudtam csak mondani: „Uram, ha Te nem akarod, én mit kezdjek ellenedre?” Lassan minden emelést szolgáló belső motort kikapcsoltam, csak a földhöz ragadt gurulást szolgáló futóműveket hagytam meg...

Sikerélményeim az idegenvezetésből erednek, a tanári pálya néhány növendékének tiszteletéből, munkatársak évtizedek múltán is felém irányuló megbecsüléséből, ismerősök szeretetéből adódnak, az örömet az őszinteségük adja.

Feleségemet egészségi állapota, sajnos, lassan egy évtizede a lakáshoz köti. Közös séták, kirándulások, pláne utazások, azóta már nem kerülnek szóba. Egy átlagélet örömei nem tartították utunkat. Nem volt autónk, nem jártunk teniszezni, síelni, vitorlázni stb. Tettük a kötelességünket, hogy úrrá legyünk nehézségeinken, és vigyáztunk, hogy másnak soha ne okozzunk csalódást, bosszúságot. 2011-ben ünnepeltük 50. házassági évfordulónkat. Látványos, kirobbanó, nagy ívet nem mutató, tarkán nem kavargó életünkre mégis egymás kezét fogva tudtunk visszapillantani. Jelentős sikereket nem tudtunk felmutatni, nincsenek regényes fordulatok, de nincs mit szégyellnünk, azaz titkolnunk, félve, hogy kiderül. Csak mások okoztak kárt nekünk, vagy éltek vissza szelídségünkkel és jóindulatunkkal, nekünk nem volt erőnk, hogyha nem is Ludas Matyi módján, de legalább egyszer visszafizessünk...

Életem nagy részét szállodai pult mögött állva, vagy íróasztal mellett ülve töltöttem, de ez mégis nagy kalandok sorozata volt, amit az ismeretek szerzése, a tudati-lelki-szellemi gyarapodás tett színessé számomra. Ez nem önámítás, megcukrozása a savanyú szőlőnek. Szinte kötelességemnek éreztem/érezem megismerni azokat, akiknek köszönhet/em/jük mindannyian egy magasabb rendű emberi élet körülményeit. A velük történő foglalkozásra mindig az irányukba végzett főhajtás gondolata ösztönzött. Ennyiben különbözöm másoktól, mert úgy vélem, bármi legyen is a foglalkozásunk, mindig kell lennie fennmaradó időnek, hogy erre fordítsuk, és ez teszi teljessé

az életünket, folyamatosan, hisz ennek vége sohasem lehet...

Születésem napjának hajnalán, anyám álmában a villám fölött megjelent írás végül az én életembe, génjeimbe égette a jelet. Ez persze nem holmi, zavarodott, sámánisztikus és ezotérikus fűszerezéssel magamnak főzött mákony, de mégis, elgondolkodtató érdekesség. A Fogadalmi templom Szegedet jelképezi. A tisztalelkű kisgyerek bábja ott maradt, lepkeként kiröpültem belőle. Budapestig, és nem tovább. Itteni életem különböző szakaszai mind a VI. ker.-hez kötnek. A leírtaknál mindig tettem egy jelet a VI. kerületi új címek megjelenésekor. Ostrom-visszajövetel-iskolák-nősülés – mind véletlenekből adódtak, és itt köröztek a VI. kerületben. Das ist mein Lebensraum geworden. Ez lett az én életem. És a Lebenslauf? Az életút? Kicsorbult szándékok és hitek. Az elérhető cél csonkként mered a szélen. Végül is az életem torzó, csak nem gyönyörködtet, mint a milói Vénusz. Életutam egyhelyben toporgás volt. Persze, nem sopánkodom, nem állítom be magam mártírnak, mint ahogy hős sem voltam. Így alakult, és be kell látnom, én voltam a kormányos. Biztos, hogy okosabb lehettem volna.

Apám példája kikövezte az utam, de ezeken a köveken nemcsak jártam, hanem hordoztam is őket. Ezt a súlyt nem lehetett letenni. Nehezek voltak, nem tették lehetővé a fickándozást, engedést egy könnyebb élet csábításának.

Feleségem apját elpusztították. Az én családom a sok viszontagság közepette nem élt át olyan fizikai szenvedéseket és megaláztatásokat, mint annyi százezer itt, magyar honban 1914-től kezdve. Üldöztetés, deportálás, börtön, kínzókamra, kivégzés, rehabilitálás, ezek a szörnyű, az emberi élet értelmét egyáltalán megkérdőjelező, ezért tudatilag feldolgozhatatlan fejezetek nem kerültek be a családtörténetbe, azonban mindig megjelentek a családi asztal beszélgetéseinél. Így gyerekkoromtól kezdve erre érzékenyvé váltam és megrendít, elborzaszt, kétségbe ejt minden olyan szenvedés, amelyet az ember okoz méltánytalanul egy másik embernek. Lelkem egyik szegletében mindig ég az örökmécses. Vigyáztam, hogy soha ne aludjon ki és segítsen abban, hogy a szörnyűségek tanulsága hasson a cselekedeteimben. Nem példaképként akartam

megmutatkozni a külvilágnak és ebben a hitben tetszelegni önmagamnak, hanem egyszerű, említhető példaként szándékoztam bizonyosságot tenni arról, hogy a mindennapok bajaival veszkődő kisember is hogyan építhet olyan belső világot, amely révén egy szebb jövő egyik építőkövévé válhat. Nem lihegek próféciákat, nincsenek nagyképű fejtegetéseim, csak véleményem és gondolataim vannak. No, meg egy évszázadot dokumentáló papírjaim...

Iszonyodom a hitlerizmus ideológiájától, amely saját nemzetének világuralmi pozícióba történő masírozatása szándékával más nemzeteket akart kiirtani, s ennek sodrában végül saját nemzetének színe-virágát küldte vágóhídra. Új európai rendet hirdetett, de gátlástalanul semmisítette meg Európa évezredes kulturális értékeit, és beláthatatlan következményekkel szaggatta szét az uralmi zónájába került országokban a világnak példát adó európai társadalmi fejlődés szellemi mozgatórugóit. Undorodom a bolsevik/kommunista proletárdiktatúra hatalmi tébolyának kiszolgálásából hasznot húzó hitvány emberektől. Családneveikkel jellemezhető gonoszságok rátelepedtek gyermek- és ifjúkoromra. Utódaikban pedig látványosan vetült a helyi égboltozatra az elvtelenség. Olyan gátlástalanul, szégyenérzet nélkül léptek át abból az ideológiából és annak gyakorlatát fenntartó terrorrendszerből a piacgazdaság és demokrácia hirdetésébe, mintha addig elnyomott szabad gondolkodók, sőt áldozatok lettek volna.

Elképedek, fejemet csóválva, látván e két virulens ikerszörny elágazásait és szövevényeikben tenyésző kár- és kórokozókat. Az iskolákra, minden szintű tanintézetekre gondolok, melyek nagy sikerrel tanítanak tantárgyakat, de elmulasztják az alapvetést, a felvilágosult emberi életre történő felkészítést. Ez a világ, melynek elhagyására készülök... Visszatekintek és végigsimítom elhagyott társaim fejét, a január elsején megszületett új évszámokat. Volt, amelyik szépet hozott, és voltak a haladásban – azaz a múlásban - felcsillanó élmények, az életnek igaz értelmet, tartalmat adó érzések, értékes kapcsolatok, a tudás megszerzésének ígérete. Nincs okom panaszra. Most még frissen járok, bár vannak figyelmeztető jelek az egészség horizontján, kedvenc hungaricumomat naponta megemelve áldomást mondok

a napra, melyen ezt még megtehetem, jókedvem energiájából még jut másoknak. Most még kedvem van élni. Meddig?

1960-ban, ifjúi éveim egyik éjszakáján a „Búsuló Juhász” teraszán néztem föl a messzeségbe. A felhőtlen égbolt tele volt csillagokkal. Ekkor, gondolataimból a hirtelen előkapott papírra a következő sorok simulnak:

*Itt ülök, csillogó éjjelbe meredve,
Előttem édesen csengő pohár
Maga után mindjárt másikat emeltet
S mámorban fogant életem tovaszáll...*

Az idő elérkezett, fel kell készülni a tovaszállásra. Addig van kedvem élni, míg az elmém mozgékonyosságát változatlanul érzem, míg az emlékezet felhossa a szépségeket, mint a múltnak e rím foglalatában tündöklő perceit, s míg az, akivel immár több mint fél évszázada életem egybeforr, velem van.

És egy csavar a végére

A „csavar” itt „záró poén” értelemben szerepel. Lehet, hogy inkább 2 propeller, mely felhajtóerőt mozdit?

2012. január 30-án Londonban voltam egy szakmai kongresszus résztvevőjeként. Ezen az estén színház utáni fakultatív programként egy kikapcsolódást adó, táncos éjszakai mulatságot szerveztek a rendezők a Dorchester Szállodához tartozó „Carbon” disco bárban. Egy zenekar a Beatles-eket idéző megjelenésben és parókában játszott az ő nagyszerű számaikat. A kongresszus résztvevőinek nagy része lejött egy italra, de javarészt persze a fiatalok voltak, akiknek ez az ülések utáni mozgásigény felszabadító kielégülést hozta. Egy darabig hallgattam, hagytam, hogy átjárjon a vadul dübörgő, whiskey-vel és/vagy sörrel megtámogatott diszkóhangulat. Aztán levettem kardigánom, ingben (nadrágtartósan) beléptem a táncolók közé. Tudtam, mi fog történni... két percen belül kör formálódott körülöttem és a páromul választott hölgy körül, mindenki tapsolta a ritmust. Én, mint 50 évvel ezelőtt, mindent beleadva, ösztönös, vad koreográfiával, pergő láb munkával, az ismert mozgáskombinációkkal, őserjú tombolásba kezdtem, melynek hangulata magával ragadta a táncolókból részt vevő nézőközönséggé vált társakat. Az elmúlt ifjúság sikerélményei adták az erőmet. Az ifjú hölgy résztvevők jöttek a névjegyeikkel, velem akartak a vad

mozgásban fényképezkedni. 73 évesen nem férfiként keltettem fel érdeklődésüket, hanem a szinte fékezhetetlen energiával, amely akkor, ott áradt belőlem, s vonzást gyakorolt mindenkire, aki önfeledt, szertelen kikapcsolódásra vágyott. Tánclövag voltam, aki visszatért egy tornára, arra a küzdőterre, ahol sok bajnívást nyert s bemutatta a harcmodort, amely annyi győzelmének záloga volt. 73 évesen, a nyolcadik X-ben, erős csontritkulás, operáció felé haladó hasi aortatágulat tudatát hirtelen elfeledve, másfél órán keresztül középpontban voltam. Magamnak nem kellett bizonyítanom, hogy mire vagyok képes, de volt bennem becsvágy a bizonyításra saját delegációs társaim és mások előtt. Nem a fiataloknak szól(t), hogy így vagyok még itt...

Február 1-jén este, még a Malév egyik utolsó járatával jöttünk haza. Addig program: STONEHENGE: legenda, misztérium szinte minden Angliába látogató turistának. Nekem több és más.

Apám 1974 márciusában halt meg. Soha nem jutott el imádott Angliájába, az „angol rádió”, Churchill, a Fleet Street-en megtestesülő sajtószabadság szülőhazájába. Halálakor íróasztaláról egy Nagy-Britanniából származó falinaptár márciusi tábláján Stonehenge képe nézett rám a hirtelen gyász döbbszent óráiban. Stonehenge ezzel az intim, belsőleg hordott mitikus vonzással várt. Szinte jeges hideg volt, erős széllel, de az ég szikrázóan tiszta. Egy-két felhőfoszlány, mint fizikai képződmény jelezte, hogy nemcsak egy hatalmas tér középpontjában vagyunk. Kíérve a kis vezetőjáratból, a szent hely felé menet, a körjárat elejéről nézve, a hatalmas kőtömbökből kettő szinte elkülönülve állt velem szemben. Őket nem hidalta át fedőkő, kissé széthajlottak enyhe V alakban, s pont felettük vakítóan fénylett a legősibb Istenség, a napkorong. A tűzgömb év-milliós ragyogása, ősvallások ihletője rám küldte vibráló lángcsóvját. Ez nem a napéjegyenlőség hívőket vonzó különleges hajnalán volt, hanem délelőtt 11 tájban. Leszakadva társaimtól, karjaim felemeltem az Ég Királya felé. Megköszöntem, hogy a „ködös Albion” akkor fényözönbe vont engem, s egy feltört forrás gyöngyözésével áradó érzéseimmel úgy éreztem ott magam, szinte belenyomódva a földbe, mint a kőtömbök egyike. Százszor nagyobb betontömböket emel ma már a modern technika a gigantikus műszaki létesít-

mények építésekor, de ezek a monolitok ma még őrzik egy archaikus kor őseréjét és az építési teljesítmény titkát.

Én velük együtt őrzöm, közük simítva, e családi indíttatású zarándokútként felfogható látogatás lelkembe zárt, immáron megélt magán-szertartásának emlékét. A percek, melyek a földi szemmel láthatatlan érzéseket ősidőkben megszületett méltósággal az Úr zsámolyához emelték. A képzelet megidéző erejével tartom fel emlékezetemben - mint a Szent Grált - a tájba

simuló látvány lelkekre ható súlyát. Stonehenge - stílszerűen - e napon életutam mérföldkövévé vált.

* *Schutzpass - Semleges államok (elsősorban Svájc, Svédország és a Vatikán) budapesti képviseletei által kiadott ideiglenes útlevél, amely azt volt hivatott igazolni, hogy tulajdonosa személyéhez az illető államnak különleges érdekei fűződnek. A zsidómentés egyik tömegesen alkalmazott és hatékony eszköze volt. Hasonló szerepük volt a védleveleknek (Schutzbrief) is.*

